

Dr. ДУШАН ГЛУМАЦ, ДОЦЕНТ.

ПАСХА.

„Šaloš regalim tahog li baššanna“ — Три пута преко године светкуј ми. Празник пресних хлебова („hag hammassot“) држи; седам дана једи бесквасне хлебове („massot“) као што сам ти заповедио, у празнично време, месеца Авива, јер си у њему изашао из Египта; и нико да се не појављује предамном празних руку.

И празник жетве првина од труда твојега што посејеш у пољу својем;

И празник бербе на свршетку године, кад сабереш трудове своје с њиве“.

Тим речима одређује се у књизи Изласка (23, 14—16.) светковање три главна израиљска празника, у које су сви мушкарци морали ићи на хаџилук у Јерусалим. На њиховом челу спомиње се као први „hag hammassot“ — празник бесквасних хлебова, који се доводи у везу са изласком Израиљаца из Египта.

Но на другом месту књиге Изласка, говори се много детаљније о установљавању једнога празника који има да потсећа Израиљце на излазак из Египта, тачно му се одређује дан празновања и специалан обред, али који не носи име „hag hammassot“ него „pesah“. У дванаестој глави књиге Изласка стих 1.—17. говори се наике овако: „И рече Јахве Мојсију и Аарону у земљу мисирској говорећи: овај месец да вам је почетак месецима, да вам је он први месец у години. Кажите свему збору Израиљеву и реците: десетого дана овога месеца свако нека узме младо јагње или јаре, по породицама, (једно) младо на дом; ако ли је дом мали за јагње или јаре, нека узме у свој дом најближег суседа с онолико душа на броју, колико треба да могу појести младо (јагње или јаре).

А младо да вам буде без мане, мушко, од године, између оваца или између коза узмите га, и чувајте га до четрнаестог дана овога месеца, а тада сав колики збор Израилев нека га закоље пред вече.

И нека узму крви од њега и покропе оба довратка и горњи праг на кућама у којима ће га јести.

И нека једу месо исте ноћи, на ватри печено с бесквасним хлебовима и горким зељем нека га једу.

Немојте јести сирово ни у води кухано, него на ватри печено с главом и с ногама и с дробом. И ништа не оставите од њега до јутра; ако ли би што остало од њега до јутра, спалите на ватри.

А овако га једите: опасани, обућа да вам је на ногу и штап у руци, и једите хитно, јер је оно пасха ("pesah") Јахвеу.

Јер ћу проћи по земљи мисирској ту ноћ, и побићу све првенце у земљи мисирској, од човека до живинчета и судићу свима боговима мисирским; ја сам Јахве. А крв она биће вам знак на кућама у којима ћете бити; и кад видим крв проћи ћу вас („поштедећу вас“), те неће бити међу вама помора, кад станем убијати по земљи мисирској.

И тај ће вам дан бити за спомен, и празноваћете га као празник Јахвеов; од колена до колена празнујте га законом вечним.

Седам дана једите бесквасне хлебове, и првога дана уклоните квасац из кућа својих; јер ко би јео што с квасцем, од првога дана до седмога, да се истреби та душа из Израиља.

Први дан биће свети сабор, тако и седми дан имаћете свети сабор; никакав посао да се не ради у те дане, осим што треба за јело свакој души, то ћете само готовити. И држите празник бесквасних хлебова јер у тај дан изведох војске ваше из земље мисирске; држите тај дан од колена до колена законом вечним. Првога месеца четрнаести дан у вече [почните] јести бесквасне хлебове па до двадесет првога дана истог месеца у вече. За седам дана да се не нађе квасца у кућама вашим; јер ко би год јео што с квасцем, да се истреби та душа из збора Израилева, био дошљак или рођен у земљи. Ништа с квасцем немојте јести, него једите бесквасне хлебове по свим становима својим.

И сазва Мојсије све старешине Израилске, и рече им: изберите и узмите себи од ситне стоке, по породицама својим

и закољите пасху. И узмите киту исопа и замочите је у крв која ће бити у здели, и покропите горњи праг и оба довратка крвљу, која ће бити у здели, и ни један од вас да не излази на врата кућна до јутра. Јер ће заћи Јахве да бије Мисир, па кад види крв на горњем прагу и на оба довратка, проћи ће Јахве мимо она врата и не ће дати крвнику да уђе у куће ваше да убија. И држите ово („ту ствар“) као закон теби и синовима твојим до века.

И кад дођете у земљу коју ће вам дати Јахве као што је обећао, држите ову службу. И кад вам рекну синови ваши: каква вам је то служба? Реците: то је жртва пасхе Јахвеове, кад прође (поштеде) куће синова Израиљевих у Мисиру убијајући Мисирце, а домове наше сачува. — Тада народ сави главу и поклони се.

И отидоше и учинише синови Израиљеви, како заповеди Јахве преко Мојсија и Аарона, тако учинише.

А око по ноћи поби Јахве све првенце у земљи мисирској од првенца Фараонова који седи на престољу његовом до првенца сужња у тамници, и сву првенчад од стоке.

Тада уста Фараон оне ноћи, он и све слуге његове и Мисирци, и би кукњава велика у Мисиру, јер не беше куће у којој не беше мртавац. И дозва Мојсија и Аарона по ноћи и рече: устајте, идите из народа мојега и ви и синови Израиљеви, и отидите, послужите Јахвеу, као што говористе. Узмите и овце своје и говеда своја, као што говористе, и идите па и мене благословите. И Мисирци наваљиваху на народ да брже иду из земље, јер говораху: изгибосмо сви. И народ узе тесто своје још не ускисло у наћвама, умотавши га у хаљине своје, на рамена своја..... И од теста које изнесоше из Мисира испекосе погаче бесквасне, јер не беше ускисло кад их потераше Мисирци, те не могаше оклевати, нити себи спремише јела за пут... Та је ноћ бдења Јахвеу, кад их изведе из земље мисирске. То је ноћ Јахвеова, коју треба да светкују сви синови Израиљеви од колена на колена“ ... —

У наведеном извештају разликују се, дакле, два момента. Један је у томе, да су Израиљци поштеђени од смрти т. ј. анђео смрти пролази крај израиљских кућа и не улази у њих. Успомена на тај догађај чува се у имену „pesah“. Други је моменат, затим, сам излазак из земље на заповед Фараонову, да у журби није могло ни тесто ускиснути него се морало

слатко пећи. То се изражава у имену за бесквасне хлебове „massot“, по којима и сам празник носи име.

Док се у првом наведеном извештају (Изл. 23, 14—18), спомињу само бесквасни хлебови, дотле се у другом спомиње нешто ново, клање и једење пасхалног јагњета. Оно се има јести са бесквасним хлебовима и горким зељем. Захтева се, при томе, да га морају сви јести и дошљак и домородац. (Изл. 12, 19.).

Али у истој глави, само на другом месту, (Изл. 12, 43—49) говори се другојаче. Само се Израиљцима дозвољава да једу, док се то забрањује туђину или дошљаку, а од купљеног се роба захтева, да се има најпре обрезати, па тек онда да може јести пасху. При томе се наређује, да се мора јести у истој кући, и да се месо од ње не сме износити из куће. Исто тако да јој се не сме преломити кости (Изл. 12, 46.), нити да је сме јести когод од необрезаних (12, 48).

И при поновном записивању закона „од десет речи“ на две плоче, наређује Јахве Мојсију да се празник пресних хлебова (hag hammassot) држи, седам дана да се једу бесквасни хлебови, месеца Авива, јер се тога месеца изашло из Мисира (Изл. 34, 18.). На то се одмах надовезују наредбе о посвећивању првенчади Јахвеу и празновању суботе, док се о пасхи и пасхалном јагњету, ту ништа не спомиње. Тек се на другом месту вели да не сме преноћити до јутра жртва празника пасхе. (Изл. 34, 25). Ту се дакле претпоставља, да су прописи о пасхи познати, али се говори као о засебном празнику.

Засебно се спомиње празник пасхе од празника бесквасних хлебова и у књизи Левитској 23, 5.: „четрнаестог дана првог месеца у вече, пасха је Јахвеу. А петнаестог дана истога месеца празник је бесквасних хлебова („hag hammassot“): седам дана једите бесквасне хлебове. Први дан нека вам буде сабор свети, никаквог посла ропскога не радите, него за седам дана приносите Јахвеу жртве огњене, а седми дан нека је сабор свети, не радите ни једнога посла ропскога“. Истим, готово, речима одређује се празновање пасхе четрнаестог дана првог месеца и бесквасних хлебова петнаестог дана, у књизи Бројева 28, 16. след. Само се при томе детаљније одређује број жртвених животиња: два телета и једнога овна и седам јагањаца од године све без мане, за спаљеницу („'ola“), а за принос („minha“) белог брашна помешана са уљем, уз свако теле три десе-

тине ефе, и уз овна две десетине а уз свако јагње по десетину ефе. А као жртву за грех („hattat“), ради очишћења грехова, имао се принети јарац (Број 28, 23).

У Поновљеним Законом (Девтерономиј; 16, 1.—8.), изгледа да се не прави разлика између та два празника, него се спајају у једно: „Држи месец Авив, и слави пасху Јахвеу Богу својему, јер месеца Авива извео те је Јахве Бог твој из Мисира ноћу. И закољи пасху Јахвеу Богу своме, од ситне и крупне стоке, на месту које изабере Јахве да онде настани име своје. Не једи с њом кваснога; седам дана једи с њом бесквасне хлебове, хлеб невољнички, јер си у журби изашао из земље мисирске, па да се опомињеш дана изласка својега из земље мисирске, док си год жив.

И да се не види квасац у свој твојој околини за седам дана, и да не остане преко ноћи ништа од меса које закољеш први дан у вече.

Не можеш клати пасху у свим твојим местима које ти даје Јахве Бог твој, него на месту које изабере Јахве Бог твој да онде настани име своје, онде кољи пасху у вече о сунчаном заходу, у време изласка твога из Мисира. А пеци је и једи на месту које изабере Јахве Бог твој, и ујутру се врати и иди у своје шаторе.

Шест дана једи бесквасне хљебове, а седми дан да је празник Јахвеу Богу твојему, тада не ради ништа.“ —

Код свих тих наведених извора наглашава се да је пасха установљена за спомен изласка из Мисира. У томе се сва места слажу, слажу се и у дану празновања, затим да се све квасно мора уклонити из куће и да мора бити ноћна вечера, од које не сме ништа остати до зоре.

Али се у наведеним прописима може приметити и нека диференција. Постоји разлика, већ у самом називу празника. Док се на неким местима израз „pesah“ у опште не спомиње него долази само „hag hammaṣṣot“ — празник бесквасних хлебова, дотле се на другим местима спомиње само „pesah“. А, један и други треба да имају исти значај, потсећање на излазак,

На неким местима спомиње се само једење бесквасних хлебова (Изл. 23. 14. 34, 18.), док о клању и једењу пасхалног јагњета нема ни спомена. Негде се одређује да се животиња има клати код куће (Изл. 12, 4. 22.), а у Поновљеним Законом се захтева да се има клати код јединог храма. . . „на месту

где Јахве настани име своје“ (Поновљ. Зак. 16, 5.), и да се ујутро може већ враћати кући.

И у погледу самих животиња, изгледа да постоји разлика. Док се у Изл. 12, 3. захтева јагње или коза („ситна животиња“). дотле се Поновљ. Зак. 16, 2. дозвољава и говеда („крупна стока“).

Једење горкога зеља уз пасхално јагње и бесквасне хлебовае спомиње се само у Излаз. 12, 8. док се иначе не спомиње. —

Управо те разлике навеле су многе научнике да стану на становиште да се у празновању пасхе може приметити неки развој.

Према самим изворима почетак пасхе пада још у прехананејски период историје израиљске. Само у које је време тај почетак, има разних мишљења. Georg Beer држи¹⁾ да се у Библији налазе четири разна гледишта о томе и то: 1). Да је Мојсије установио пасху у ноћи изласка из Египта; према Излаз. 12, 1. след. 2.) напротив, да је према Излаз. 34, 1. 2-28. пасха обичај који је Израиљ примио тек на Синају. 3.) да је према Поновљ. закон. 16., пасха један од празника које им Мојсије одређује непосредно пред преласком преко Јордана и уласком у Јерихон. и 4). да је пасха, по једном гледишту, старија од изласка. Празник, наиме, за који Израиљци говоре Фараону да га требају светковати (Изл. 3. 18. и др.), и због чега траже да на кратко време напусте Египат, заједно са својом стоком која им је потребна за празник, није никоји други него ли пасха. Излазак из Египта догађа се у пролеће по сведочанству многоструких извора. А по Изл. 34. пасха је пролећни празник. Дакле наведени празник Излаз. 3, 18. и др. може бити само наша пасха“ (о. с. 9).²⁾

Када се пажљиво испитају наведена места видеће се да су та становишта различна само на први поглед.

Јер док се у Излаз. 12. детаљно говори о установљавању и начину празновања пасхе, дотле се Излаз. 34, 1. спомиње

¹⁾ D. Dr. G. Beer. Pesachim (Ostern) Text. Übersetzung und Erklärung Giessen 1912. g. (Die Mischna, Text. Übersetzung und Erklärung herausgegeben v. G. Beer und O. Holtzmann — Giessen.

²⁾ Исп. и Ed. Meyer, Die Israeliten und ihre Nachbarstämme. Mit Beiträgen von B. Luther Halle 1906., стр. 32 след.; E. Kautzsch: Biblische Theologie des Alten Testaments 1911. стр. 31.

само кратком notiцом да треба тај празник славити. Претпоставља се, дакле, да се за њега већ зна и зато се ту не може говорити о установљавању него само о подсећању и опомињању на већ установљени и познати празник

Пред своју смрт говори Мојсије Израиљцима. Он понавља своје одредбе и законе, па је логично узети да се морао обазрети и на начин празновања празника, особито Пасхе, као првога међу њима. То је већ рекапитулација (зато „Поновљени закони“) пријашњих одредаба, зато не може бити тачно мишљење да се у Поновљ. законима 16 тек. установљава нови празник, пасха.

Да је празник што се спомиње у Изл. 3., пасха, не вели се нигде у Библији. Ако и јесте пасха пролетњи празник, и ако се и сам излазак догађа у пролеће, то још не мора значити да је празник што га Израиљци спомињу пред фараоном, идентичан са пасхом. Тај празник је могао бити и измишљен да послужи само као изговор пред Фараоном, да Израиљци изиђу мирним путем из Египта.

И ако, дакле, немамо никаквих доказа за премојсијевско светковање пасхе, многи научници стоје, ипак, на становишту да је она постојала пре Мојсија¹). Они се, наиме, не обазире толико на доказе из Библије о постојању тога празника, него у главном полазе са становишта да пасха нема значење које јој се даје у Библији, т. ј. да она потсећа на излазак из Египта, него да је имала још у премојсијевско време, сасвим други значај. Трагови о томе првотном значењу пасхе да се, ипак, још налазе у Библији. Али једино у чему се сви ти научници слажу, је мишљење, да пасха нема оно значење које јој се даје у Св. Писму, док, иначе, скоро сваки има своје мишљење о њеном значењу, при чему су та мишљења врло различна.

J. Welhausen на пр. у Prolegomena² узима да је првотно име празника било „Nag hammassot“ — празник бесквасних хлебова а не „Nag ha Pesah“. Тај празник да је био у уској вези са друга два: седмица — „šebuot“, и сеница — „sukkot“.

¹) Исп. Beer. о. с. 11.; Sellin E. Geschichte des israelitisch-jüdischen Volkes, Leipzig 1924. I. Teil. 89.; H. Ewald: Geschichte des Volkes Israel 3 Aufl. 1864. s. 466.; R. Kittel. Geschichte des Volkes Israel I. Bd. Stuttgart — Gotha 1923. стр. 373, Anm. 6.

²) Welhausen Prolegomena zur Geschichte Israels; (2. Ausgabe der Geschichte Israels, Bd. 1.) Berlin 1883., стр. 88.

Последња два спомињу се изречно као пољопривредни празници. Име „pesah“ долази тек у Деутерономију и ако се чини да се у закону двају плоча одређује жртва првенчади заједно са празником бесквасних хлебова. „Јеховистичко законодавство не држи за потребно да поучи своје савременике о томе, али се то налази у Деутерономију. У њему је празник жетве у вези са празником massotа, мора се наине славити седам недеља иза massotа. Одређује се још и тачније, „седам недеља иза стављања српа у љетину“ (Деутероном. 16,9.) према томе је празник massotа — стављање српа у љетину т. ј. почетак жетве. Даље је разјашњење дано у Левит, 23,9.—22. Ускршњи је термин овде, као и у Деутерономију, почетак жетве, а при томе се још тачније одређује: „у дан иза прве суботе која пада у време жетве“.

Специјални је ускршњи обред, при томе, принашање јечменог снопа — пре тога несме нико јести од нове жетве; томе обреду да одговара у педесетници обред принашања пшеничних хлебова. „Са јечмом се почиње да се пшеницом завршава житна жетва; на почетку се приноси као сноп, као што и људи почињу јести нову храну у облику прженог зрња (Лев. 23,14. Ис. Нав. 15,11.), а на свршетку се приправља као обични хлеб.

Из тога се могу разумети и massot — бесквасни хлебови. То нису слатки, него у журби печени хлебови нужде (I. Сам. 28,24.). У толико се правилно називају „хлебом невољничким“ и мотивирају се журбом изласка. Из почетка се не даје толико времена да новогодишње дуго ускисава меси и пече, него се од тога брзо прави нека врста лепиња (massot).

Према томе је ускрс (massot) почетни, а педесетница завршни празник седмонедељног „весела жетве“ (о. с. 89.).

Пасха је, напротив, обичај да се приносе првенчад од животиња на жртву (о. с. 91.), дакле у првом реду пастирска свечаност, почевши још од Авеља. (92.).

Мишљење Welhausen-ово дели и G. Beer¹⁾ који држи да је то „жртва првенчади стада“, Излаз. 34,26 траже се о годишњим празницима првине с поља — пасха ће према томе жртву првина стада. Жртва од стада означавати је од користи и стаду али и власнику. Понављана жртва треба да одржи

¹⁾ Pesachim, Giessen 1912. стр. 12.

стада здрава и снажна, да умножи раст и број животиња. и да их заштити од болести, крађа и т. д. (о. с. 12.). За порекло пасхе у културној средини не може се наћи ни један основ. Она спада по своје карактеру у степену. Сувише је јасан легендарни извештај, да демон куће не улази у куће Израјљаца које су премазане крвљу, док у оне египатске, без знака, продира. Тиме се хоће, само, да даде нимб веровању у заштитну снагу крвавог знака (о. с. 11.).

И R. Kittel држи¹⁾ да је пасха прејавистички празник пастира у степи са кравим обредом за заштиту стада²⁾. Празник *pasota*, изгледа, по целој својој врсти, као празник жетве, да спада пре у земљорадњу. Према томе би морао бити неки стари Ваалов празник у Ханаану.

Ту су га морали упознати и Израјљци (поједина племена могла су га и пре отуда познавати) и спојити са пасхом, јер обадва припадају пролећу. Али се, ипак, мора приметити, да и бесквасни хлебови сасвим добро припадају степи и лутању. Пастир лугалица Авраам њих пече (Пост. 18,6.) а још су и данас хлебац номада. Стари празник пустиње постао је, дакле, у Ханаану празником жетве. А да је празник бесквасних хлебова све до Деутерономија³⁾ био непознат у Јудеји (крајевима племена Јуде) како хоће Steuermagel (у Коментару за Деутерономиј 16.), мисли Kittel да то никакво не изгледа вероватно, већ због Излаз. 34, 18.: Јуда је у сва времена имао доста земљорадње. а уз то је био у веома тесној вези са Јефремом („израјлским племенима“) особито за Давида и Соломона. Јосија је пренео светковање празника у Јеласалим због тога да му избрише његов првотни карактер. Али то не доказује да он није већ пре тога постојао. Но могуће је, да се у Јефрему давало првенство празнику бесквасних хлебова а у Јуди, према старом обичају, пасхи. Kittel (о. с. 374.)⁴⁾

¹⁾ R. Kittel. Geschichte. I. 373. Anmerk. 6.

²⁾ Испореди и P. Volz: Die biblischen Altertümer Calw 1914, стр. 102.

³⁾ Kittel, као и већина немачких коментатора, држи да је Деутеромиј постао тек за време цара Јосије, или непосредно пред њим. Обавезну снагу да је добио тек 621/2 год. за време „реформе“ истога. То је услед погрешног идентифицирања „законика“ што се нашао у храму (II. Ц. 22.8.) са Деутерономијем.

⁴⁾ Исп и Marti код Kautzsch: Die Heilige Schrift des Alten Testaments-uz Деутероном. 16; Baentsch, Exodus (Kommentar).

Да је пасха празник пастира држи Е. Sellin¹⁾, и да је свој породични карактер и заједничку гозбу сачувао још и у Ханаану, али за празник бесквасних хлебова мисли, да је он тек доцније дошао у однос са земљорадњом. У прва се времена славио у пустињи као празник измене годишњег доба (еквинокција).

Некоји научници доводе, опет, пасху у везу са месецем и држе да се још може видети како је она била првотни празник у част месеца („Mondfest“²⁾). Изрично се наиме прописује да се пасхална жртва има клати на вече, „када сунце зађе“ (Деут. 16, 16.) Месо се мора одмах појести, још за ноћи. С тиме се празник, за Деутерономиј, свршава, и после празничне ноћи могу се људи разилазити својим кућама. Та је празнична ноћ од 14. на 15. Низан (према вавилонском рачунању дана), дакле ноћ пуног месеца пролећнег месеца. Као ноћ пуног месеца је ноћ чувања (Изл. 12, 42.); код пуног месеца може наступити помрачење месеца, због тога се мора стражарити (Н. Winckler. Kritische Schriften IV; 66.). Ко пропусти светковање празника, ма из којег разлога, 14. низана, може га надокнадити тек иза једног месеца када је најближи пуни месец (Број 9, 1. след.). На пуни месец да указује и назив „pesah“. Његово је значење према Изл. 12, 2 след. „мимо проћи“, са глаголом „’aba“ (прећи). Када је говор о месецу онда ’aba означава пролазак највише тачке у путу планете („ma’abara“), а то је за пуног месеца, када месец допире до кулминационе тачке

Даљни обред показује, да је та ноћ, ноћ опасности за човека и животињу; анђеосмрти пролази кроз земљу. Кулминациона тачка („Nibiru“) северна тачка, припада Марсу и он господари у тој ноћи односно месец са својим својствима. Марс убија животиње, зато се коље првенчад животиња.

Као празник месеца (Mondfest) пасха допире, свакако у преханаанејско време Израиља. Код становника Арабије (и Минејаца) остао је на влади култ месеца и онда, када је у Ханаану и Вавилону већ дуго на његово место ступило сунце (Marduk).

Много је нејаснији празник бесквасних хлебова („hag ham-masot“). Као што показује и име, тежиште је у томе, да се

¹⁾ E Sellin Geschichte I. 89.

²⁾ Benzinger, Hebräische Archäologie; Dritte, neubearbeitete Auflage, Leipzig 1927. (Angelos-Lehrbücher) str. 382.

седам дана једу бесквасни хлебови а сигурно и приносе на жртву, и да не сме бити у кући ништа квасног. Изгледа да је то празник северно — израиљских племена, а да се тек иза Језекиља примио у јерусалимски култ. У Јерусалиму се пре тога знало само за једнодневно празновање пасхе 15. Abiba и принашање јечменог снопа првина. У северном царству славио се празник бесквасних хлебова. Ништа не показује да се код празника бесквасних хлебова ради о посвети нове жетве.

Та посвета вршила се у празник седмица принашањем првих хлебова.

Довођење празника у везу са журбом изласка из Египта је старо, али своје порекло има празник код народа који се бави земљорадњом. Сигурно је то староханаанејски празник пролећа, којему одговара и празник јесењи, о којем имамо сведочанства (Benzinger о. с. 385.).

(Свршиће се.).